Sh:»5631

İNFİTÂR

﴿٨٢﴾ سُورَةُ الْاِنْفِطَارِ

- İnfitar Sûresi veya « اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ » Sûresi denilen bu sûre dahi mekkîdir.

Âyetleri - On dokuzdur;

Kelimeleri - Seksen.

Harfleri - Üç yüz yirmi yedi.

Fasılası - ت٠م٠ك٠ن٠٥٠ harfleridir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْۙ ﴿٢﴾ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْۙ
﴿٣﴾ وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْۙ ﴿٤﴾ وَاِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْۙ ﴿٥﴾
عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْؕ ﴿٦﴾ يَآ اَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّكَ
بِرَبِّكَ الْكَرِيمِۙ ﴿٧﴾ اَلَّذِى خَلَقَكَ فَسَوّٰيكَ فَعَدَلَكَۙ ﴿٨﴾ فِى
اَىِّ صُورَةٍ مَاشَآءَ رَكَّبَكَؕ ﴿٩﴾ كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِۙ
﴿١٠﴾ وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَۙ ﴿١١﴾ كِرَامًا كَاتِبِينَۙ﴿﴾

Sh:»5632

﴿١٢﴾ يَعْلَمُونَ مَاتَفْعَلُونَ ﴿١٣﴾ اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍۚ ﴿١٤﴾
وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِى جَحِيمٍۚ ﴿١٥﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٦﴾
وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَآئِبِينَؕ ﴿١٧﴾ وَمَآ اَدْرٰيكَ مَايَوْمُ الدِّينِۙ ﴿١٨﴾
ثُمَّ مَآ اَدْرٰيكَ مَايَوْمُ الدِّينِؕ ﴿١٩﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ
شَيْـًٔا وَالْاَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ﴿﴾

Meali Şerifi

Semâ çatladığı vakıt 1 Ve Yıldızlar döküldüğü vakıt 2 Ve denizler akıtıldığı vakıt 3 Ve kabirler deşildiği vakıt 4 Bilir bir nefis: nedir takdîm ettiği ve te'hîr ettiği? 5 Ey insan! Ne mağrur etti seni o kerîm Rabbına? 6 Ki seni yarattı, düzenine koydu, tenasüb ve ı'tidal verdi 7 Dilediği her hangi bir surette terkîb etti 8 Hayır hayır, doğrusu siz dîni tekzîb ediyor, cezaya inanmıyorsunuz 9 Halbuki üzerinizde hâfızlar var 10 Kiram kâtibler var 11 Her ne yaparsanız biliyorlar 12 Şüphesiz ki iyiler naîm içindedir 13 Ve şübhesiz ki fâcirler Cahîm içindedirler 14 Din günü ona yaslanacaklardır 15 Ve ondan gâib olmıyacaklardır 16 Ve bildin mi nedir din günü? 17 Evet bildin mi nedir din günü? 18 O gün ki kimse kimse için bir şey'e mâlik olmaz, emir o gün yalnız Allahındır 19

1. ﴿اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ﴾ - İnfitar, inşikak demek ise de, başlangıcı olmak daha ziyade yaraşır, « يَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيلًا » âlemin nizamı ve Sûrei Rahmanda « فَاِذَا انْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ » Hâkkada « وَانْشَقَّتِ السَّمَآءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ », Müzzemmilde « وَفُتِحَتِ السَّمَآءُ فَكَانَتْ اَبْوَابًا » Ammede « اَلسَّمَآءُ مُنْفَطِرٌ بِهٖ » âyetleri

vechile Melâikenin

Sh:»5633

nüzulu için yarılıp inşıkak etmeğe başlamasıdır ki Semânın terkîbi, ecsamın nizamı bozularak âlemin harabe olmaya yüz tuttuğu zamandır. Evvelki Sûrenin başındaki eşrâtı sâatten on iki âyet gibi burada da dört âyet zikrolunuyor ve bunlardan ikisi ulviyyâta, ikisi de süfliyyâta aid bulunuyor. Birincisi infitarı Semâ, ikincisi 2. ﴿وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ﴾ kevakib intisâr ettiği vakıt - İntisâr, dizili bir şey'in râbıtası koparak dökülüp dağılmasıdır. Yıldızların dökülmesi de umumi cazibe müvazenesinin muhtell olmasiyle husule gelecek sukut ve izmihlâllerdir ki ipliği kopmuş inci dizilerinin dökülüp saçılmalarına teşbih olunarak izalelerinden istiarei musarraha veya mekniyye olduğunu söylemişlerdir. Üçüncüsü 3. ﴿وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ﴾ denizler tefcir olunduğu vakıt - denizlerin tefciri, yarılıp akıtılması, aralarındaki berzahların yırtılıp hepsinin bir deniz hâline gelmesi veya sularının çekilip kalmaması suretlerine sadık olabilir ki evvelki Sûrede geçen tescir ile alâkadardır. Dördüncüsü ba'serei kubur 4. ﴿وَاِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ﴾ ve kabirler deşildiği vakıt - ba'sere, bahsere gibi toprağı deşip dağıtarak altını üstüne, içini dışına çevirmektir. Ki lazımı olan ıhract ma'nasında da kullanılır. Bu

suretle Vel'adiyâti Sûresinde geleceği vechile ba's ve ıhracdan mecaz da olur. Zemahşerî ve sair ba'zıları

şöyle demişlerdir ki bu kelime aslında iki ayrı kelimeden mürekkeb olup ba's-ü isâreden ıhtısar edilmiştir.

«Bu'siret: buise ve üsîre» den muhaffeftir. Buna naht, yani yontma yâhud tıraşlama, iştikak ta'bir olunur.

Bunun Arabcada Besmele: « بِسْمِ اللّٰه » demek, hamdele: « اَلْحَمْدُ لِلّٰه » demek: havkale « لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰه » demek, salvele: « صَلَّى اللّٰهُ » demek, ve dem'aze « اَدَامَ اللّٰهُ عِزَّهُ » demek olduğu gibi bir çok nazîrleri vardır اهـ. Netekim son

zamanlarda Türkçede dahi nümuneleri çoğaltmağa başlamıştır. Buna göre bu'siret, ba's vakı' olup

kabirlerin içindekîler dışarı çıkarıldığı

vakıt demek olur ki «

«اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا وَاَخْرَجَتِ الْاَرْضُ اَثْقَالَهَا

Sûresinin mazmunu demektir. Bu dört âyet olduğu vakıt 5. ﴿عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْ﴾ her nefis Dünyada neyi takdim ve te'hıyr etmiş

olduğunu bilecektir. Çünkü evvelki Sûrede zikr olunduğu üzere o vakıt haşr ü neşr olacaktır Takdim ve

te'hıyr ettiği ta'birinde bir kaç ma'na vardır:

1 - Takdîm ettiği: Dünyada hayır veya şer önce kendi işlemiş olduğu amel, te'hıyr ettiği de giriye bîraktığı: ya'ni örnek olup da kendisinden sonrakilerin işlemelerine sebeb olduğu iyi veya kötü amel. Çünkü «مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ اَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَ مَنْ سَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً فَلَهُ وِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا» hadîsi şerîfi mucebince herkim güzel bir adete yol açarsa onu işliyenlerin ecri vardır, her kim de kötü bir âdete yol açarsa ona da onu işliyenlerin vizr-ü vebâli vardır: binaenaleyh önce kendi yaptığı takdim ettiği ameli, ondan öğrenip de sonra yapanlarınki de te'hır ettiği, giri mîras bıraktığı ameli demektir. Bu ma'na İbni Abbas ve İbni Mes'ud Hazretlerinden merviydir.

2 - Takdîm ettiği: işlemiş olduğu ma'sıyyet, te'hıyr ettiği de işlemediği tâattir. Bu ma'na da yine İbni Abbastan bir rivayet ve Katâdenin kavlidir.

3 - Takdîm ettiği: mükellef olduğu şeylerden işlemiş olduğu, te'hıyr ettiği de işlememiş olduğu ameller.

4 - Takdîm ettiği: emvalinden kendisi için sarf ettiği, te'hıyr ettiği de vârislerine bıraktığı.

5 - Takdîm ettiği: amelinin evveli, te'hıyr ettiği de âhiridir denilmiş. Ki bütün bunlar ba'sten sonra deşilip sahîfeleriyle meydana konacaktır. Her nefis de evvelki Sûrede geçtiği vechile hakkında iyimi kötümü yapmış olduğunu bütün hakikatiyle tafsîlen o vakıt bilecektir. Dünyanın fâniliğini duyuracak olan her hangi bir acı inkılâb

ve musîbet hengâmında, ölüm geldiği ve ölüm emârelerinin zuhûr ettiği sâatlerde insan ömründe ileri geri ne yaptığına icmâlen bir ılim edinirse de tafsîli asıl ba'sten sonra neşri suhuf ile olacaktır.

Bu suretle haşr ü neşrin vukuu haber verildikten sonra aklen de onu düşündürmesi lâzım gelen bir tezkir ve ihtar olmak üzere buyuruluyorki 6. ﴿يَـآ اَيُّهَـا الْاِنْسَانُ﴾ ey o insan - ey o vakıtler başına gelecek olan insan! - Atâdan, bu âyetin Velîd ibni mugîre sebebiyle, ıkrimeden übeyy ibni halef

sebebiyle nâzil olduğu, Kelbî ve Mukatilden de Esed ibni Kelede sebebiyle nâzil olduğu söylenmiş, Hazreti Peygambere vurmuştu. Allah tealâ hemen ona ukubet buyurmayıp bu âyeti inzal eyledi diye rivayet edilmiştir. Ve sonra da « كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ » buyurulmuş olduğundan dolayı bir çokları burada insandan murad kâfir insan demek olduğuna kail olmuşlardır. Fakat sebebin hususiyyeti hukmün umumiyyetine mani' olmıyacağı cihetle diğer bir çokları da gurur ile ısyan eden insanların hepsine şâmil olması lâfzın umumuna daha muvafık olduğunu beyan etmişlerdir. Ey insan ﴿مَا غَرَّكَ﴾ seni ne mağrur etti - ne şey aldattı, iğfal etti de ısyana sevk etti: Yaraşmaz şeyler yapacak vechile mağrurlandırdı ﴿بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ﴾ o kerîm rabbına? - Bu hıtab ve suâl inzar hıtabı olmak hasebiyle gurura mani' olacak kahr-u celâl sıfatlarından biri zikrolunmak zâhir görünürken kerîm vasfiyle bilhassa keremi ilâhînin ıhtar olunmasında ince bir nükte ile büyük bir ma'nayı ahlâkîye işaret vardır. Bu, evvelemirde şu anlatıyorki: keremin muktezası ona karşı mağrurlanarak hörmetsizlik etmek, ahlaksızlık yapmak, günaha girmek değil, bil'akis o keremin yüksekliği nisbetinde iyman ve şükrân ile tâati, saygıyı, ihtiram

ve ta'zîmi artırmak, küfrân ve ısyandan ictinab ederek yüksek ahlâka yükselmektir. Şeytanların dediği gibi: adam sen de Allah kerimdir, istediğini yap, Dünyada sana ettiği fadl-ü keremini Âhırette de eder, diyerek lâübalilik, etmek, yanlış bir kıyas ile aldanmaktadır. O fadl-ü kereme liyakat ve istihkakı olmadığını isbat etmektir. Çünkü hakikatte kerem, hikmet ile müterafık olandır. Gerçi kerîm yaptığı lütf-ü kereme, gösterdiği büyüklük ve in'ama karşı kendisi için bir ıvaz ve karşılık gözetmeğe tenezzül etmez. Lâkin hakîm olmıyan, keremini lâyikiyle yerinde kullanmıyan da kerîm değil, bir müsrif demek olur. Onun için kerîme karşı iyman ve şükrân ile tâat ve ta'zîmi arttıracak yerde keremine mağrur olup da saygısızlık etmek büyük bir aldanış olduğu ıhtâr edilmiştirki bu ma'na temamen « وَلَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ » mazmunu demektir.

Bu suâli ba'zıları: «beni keremin mağrur etti yarab!» dedirtmek için telkîni huccet kabilinden bir kerem olarak anlamak istemişler ve bu hayli şayi' olmuş ise de bu telakkî Sûrenin ifâde ettiği inzar siyakına münafîdir. Ahlak yüksekliği noktai nazarından te'emmül olunduğu zaman keremi ilâhîye iymanı olduğu halde âsî olmuş bir mü'minin bu hıtabdan duyacağı hicab ve teessür kâfirlerin duyamıyacağı bir hissi teessür olmak lâzım gelir. Netekim « نِعْمَ الْعَبْدُ صُهَيْبٌ لَوْ لَمْ يَخَفِ اللّٰهَ لَمْ يَعْصِهِ = Suheyb ne güzel

kuldur, Allahdan kormasa idi bile ısyan etmezdi» hadîsinde bu büyük ahlâka işaret buyurulmuştur. Ba'zı

arifînin «Allahdan korkmasa idim yine ısyan edemezdim» demesi de bu saygıdır. Sûrei fâtırde geçen «

إِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا » âyeti de bunu nâtık olduğu geçmişti.

Müfessirîn o gurura sebeb olmak üzere üç şey nakl etmişlerdir. Birisi: Katâdeden merviy olduğu üzere.

Şeytanın tesvîlidir. « وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُورُ ». Birisi: Hasenden merviy olduğu üzere,

cehalettir. Birisi de Mukatilden rivayet edildiği üzere, evvel emirde ukubet

edilivermediğinden

Sh:»5637

dolayı afva mağrur olmaktır. Bir de fuzayl İbni Iyaz Hazretlerine Kıyamet günü «

مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ » buyurduğu zaman ne dersin denildiğinde «

سُتُورُكَ الْمُرْخَاةُ = indirdiğin perdeler, ya'ni günâhlara örttüğün örtüler» derim demiş olduğu da

söylenmiştir. Hafî değildir ki bu son ikisi, ya'ni ıkabda acele edilmediğinden dolayı afve ve setre güvenmek

cehalete râci'dir. Şeytanın tesvîlâtına aldanmak da öyle demektir. Filvakı' Ebu Hayyanın ve Âlûsînin kayd

ettikleri vechile Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellemden rivayet olunmuştur ki bu ayeti kıraet

etmiş de « جَهْلُهُ » demiştir. Kezalik Hazreti Ömer radıyallahü anh de bunu söyleyip « انَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا » âyetini okumuştur. Bunun « اِنَّمَا يَخْشَى اللّٰهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمٰٓؤُا » kasrına muvafakati de aşikârdır. Demek ki haşyet Allaha dair bilginin derecesiyle mütenasibdir. Allah tealânın rübubiyyet ve keremi de en zâhir misali olmak üzere insanın hılkatinde herkesin kendisine tebadür edip duran asârı kudret ve kerem ile şöyle ıhtar buyuruluyor: 7. ﴿اَلَّذِى خَلَقَكَ﴾ o rabbın ki seni halk etti - burada halk, tesviye ve ta'dîl ve tasvir ve terkibden mukaddem olmak karînesiyle ibtida vücude getirmek demek olduğu aşikârdır. Ve ma'lûm ki her ni'metin esası olan vücud, keremi rabbanînin birincisidir. ﴿فَسَوّٰيكَ﴾ Sonra da seni tesviye etti - « خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوّٰيكَ رَجُلًا » buyurulduğu ve daha bir çok âyetlerde geçtiği gibi hılkatini tavırdan tavra geçirerek ruh nefh olunacak vechile insanlık seviyyesine getirdi, binyeni, a'zalarını, kuvvelerini düzenine koydu düzgünleştirdi ﴿فَعَدَلَكَ﴾ de sana tenasüb ve ı'tidal verdi. - Burada biri adilden « دال » ın feth-u tahfîfiyle, « عَدَلَكَ », birisi de ta'dîlden « دال » ın teşdidiyle « عَدَّلَكَ » iki kıraet vardır. İkisi de bir ma'naya olarak denkleştirmek ve mu'tedil kılmak demek olduğuna göre tesviyenin kemâlini ifâde etmek üzere bir kaç vech ile tefsîr edilmiştir:

BİRİSİ, Mukatilden rivayet edildiğine göre göz, kulak, el, ayak gibi çift a'zaların denkliği ve tafsîli Teşrihte ma'lûm olduğu üzere cüssenin her taraftan tenasüb ve müvazenesi demek olup « بَلٰى قَادِرِينَ عَلٰٓى اَنْ نُسَوِّىَ بَنَانَهُ » gibi olur. Fakat bunda insanlık hususıyyetini ifade eden haysiyyet bâriz değildir.

İKİNCİSİ: Atanın İbni Abbastan rivayet ettiği vecihte ise belini doğrulttu kaim mu'tedil kıldı eğri belli behâim gibi yapmadı diye tefsîr edilmiştirki bunun hem insan tekâmülüne hususiyyeti hem de tesviyeden sonra olması daha açıktır. Zira çocuklarda görüldüğü vechile insanın belini doğrultup da ayakta i'tidal üzere yürüyebilmesi de tesviyesinin tekâmülünde bir merhaledir.

ÜÇÜNCÜSÜ, Ebu aliyyî farisînin beyanına göre: sana i'tidal verdi demek bu ma'naları cami' olarak seni ahseni takvim ile en güzel biçimde çıkardı ve bu i'tidal ile seni akl-ü fikir ve kudreti kabule müsteıt kılıp bu sebeble sair hayvanât ve nebatâta müstevlî kıldı. Ve bu âlemdeki diğer ecsamın vâsıl olmadığı bir kemal mertebesine irdirdi, diye tefsîr edilmiştir ki « ﴿فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى﴾ ۰ ﴿وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلٰى كَثِيرٍ

﴿مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً﴾» mazmunlarına muvafıktır. Ve bunların hepsi keremi ilâhîdir. Bundan başka tahfif ile « عَدَلَكَ » udûl ettirmek, imâle edip çevirmek ma'nasına dahi tefsîr edilmiştir ki bunda da iki vecih muhtemildir.

BİRİNCİSİ, noksandan kemâle, mülâyim olmıyan suretten mülayim olan surete çevire çevire en güzel surete getirdi demek olarak yine istıfa meratibini ifade etmiş olurki bu da kerem cümlesindendir.

İKİNCİSİ, tesviye ile ahseni takvime getirildikten sonra « ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلِينَ » buyurulduğu üzere kemâlden noksan ve süfliyyete doğru çevirmek ma'nasını ifâde etmiş olur ki bu ma'na keremi değil de kereme mağrur olanlara karşı kerîmin kudreti tesarrufiyyesini göstererek inzar ve Âhırete istidlâl mahiyyetinde olmuş olur.

Sh:»5639

8. ﴿فِى اَىِّ صُورَةٍ مَاشَآءَ رَكَّبَكَ﴾ - Bu âyette de bir kaç vecih vardır:

BİRİSİ, « فِی » , « رَكَّبَ » ye müteallık, eyyi « فِی صُورَةٍ اَیِّ صُورَةٍ » mealinde istifhamdan menkul sıfat, « مَا » onu takviye için mezîd, « شَآءَ » cümlesi suretin sıfatı ve bunlarla « رَكَّبَكَ » cümlesi « عَدَلَكَ » nin bir beyanı olmaktırki meali şu olur: seni muhtelif suretlerden dilediği herhangi bir surette terkib ve tasvir eyledi, bu ma'naca terkib, ahseni takvîmi beyan ile kerem cümlesinden olur.

İKİNCİSİ, « اى ۰ شرط » ve binaenaleyh « رَكَّبَكَ » istikbal ma'nasında olarak seni herhangi bir surette dilerse terkib ve tasvir eder, dilerse o güzel insan kılığından çıkarır da en çirkin suretlere kor, esfelisâfilîne yuvarlar demek olur. Bu ma'naca gururun cezasına işaretle bir inzar olur.

ÜÇÜNCÜSÜ, « ﴿فِی اَیِّ صُورَةٍ﴾ ۰ ﴿عَدَلَ﴾ » ye müteallık, « اَیِّ » yine sıfat « مَا » mevsul veya mevsuf veya şart olarak ayrıca bir kelâm olmaktır. Bu « مَا شَآءَ رَكَّبَكَ » takdirde meal, seni herhangi bir surette denkleştirdi, yâhud evirdi çevirdi, dilediği gibi seni terkib etti, yâhud dilerse başka bir surette terkip eder demek olup evvelki iki ma'nanın ikisini de ihtiva eyler. Bu ma'naların hepsi de muhtemil ve sahihtir. Ba'zısında suret, meratibi husünde muhtelif suretlerden herhangi birisi, ba'zısında da husn ü kubuhte muhtelif suretlerden herhangi birisi demektir. Binaenaleyh anaya babaya ve

sair akribaya müşabehet ve ademi müşabehet, renk uzunluk, kısalık, erkeklik dişilik, sağlamlık çürüklük,

salâh ve fesad, zekâ ve hamakat gibi cismanî ve ma'nevî bütün suver ve evsafa şamil olur. İbni Cerîr, Ebî

rebahı lahmîden rivayet etmiştirki, Hazreti Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem ona « مَاوُلِدَ لَكَ = ne evlâdın oldu?» diye sormuş, Yaresulâllah! Ne evlâdım olabilir: ya oğlan ya kız, demiş, kime benziyor?

Buyurmuş, Ya Resulâllah! Kime benziye bilir? Ya babasına ya

Sh:»5640

anasına demişdi, o vakıt Peygamber sallâllahü aleyhi vesellem şöyle buyurdu: öyle deme, nutfe rahimde

istıkrar edince Allah tealâ onunla Âdem beynindeki her nesebi ihzar buyurur, kitabullahda şu âyeti

okumadınmı? « فِىٓ اَىِّ صُورَةٍ مَاشَآءَ رَكَّبَكَ ۭ» « يَسَلَكَكَ » ya'ni seni sülûk ettirir o

surete koyar dedi اهـ. Görülüyor ki bu hadîs üç şey'e işaret ediyor:

BİRİSİ: « اى » yâhud « ما » da şartıyyet ma'nası.

İKİNCİSİ, atalara çekme (atavizm) ta'bir olunan irsî haysiyyetidirki bir nutfe âdemden beri atalarından

intikal ede gelen neseblerin hususiyyetlerin her birini ihtiva edebilir.

ÜÇÜNCÜSÜ, de tabi'î ve irsî demek olan bu atavizm hususunda dahi fâili mü'essir, tabi'at değil, Allah tealânın meşiyyeti olduğunun isbatıdır. Çünkü ana baba gibi yakın ataların hususiyyetlerine ta Âdeme kadar varan uzak atalardan birinin hususiyyeti galebe ettirilmesi o muhtelif tabi'atler ve suretler üzerinde Allah tealânın meşiyyet ve irâdesi hâkim olduğunu gösterir. Demekki iyi veya kötü olarak tabi'î ve irsî kıymetler yok değildir. Onlar da mülâhaza olunmalıdır. Lâkin huküm onlarda değil mücerred Allah tealânın meşiyyetinde olduğu bilinmeli ve ona yükselmeğe çalışmalıdır. Bu ise onun keremine mağrur olmakla değil, keremiyle beraber kudret ve hikmetini de düşünerek ileride de ona liyakat kesbetmek ve ıkabından korunmak için iyman ve şükrân ile tâate ve hayır amellere sarılmakla olur. 9. ﴿كَلَّا﴾ hayır hayır - kereme mağrur olmaktan zecirdir. Ya'ni öyle mağrur olmayın ﴿بَلْ﴾ fakat siz - o keremin kadrini bilmiyorsunuz ﴿تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ﴾ dîni tekzîb ediyorsunuz - o kerîm olan rabbınızın keremine karşı onun emr ü nehyine islâm, ya'ni tam bir ıhlâs ve inkıyad ile itaat ederek o kereme lâyık yüksek

ahlâk ile güzel ameller yapmak vazîfe ve mes'uliyyetine ve ona göre hisab ve cezaya inanmıyorsunuz. Bir gün olup da Allahın iyilere iyilikle ecr-ü mükâfat, kötülere kötülükleriyle ıkab ve mücazât edeceğini tekzîb eder bir surette magrurlanıyor aldanıyorsunuz. Çünkü Allahın lûtf ü kereminden ümidi kesmek, ecr ü mesubâtına inanmamak küfr olduğu gibi azâb ve ıkabından emîn olmak, ızzet ve kudretini tanımamak da küfürdür. Bunun sarîhi, sarîh küfür, zımnîsi de zımnî küfr olmuş olur. Bundan hıtabın kâfirlere olduğu anlaşılırsa da « بَلْ » kelimesi ile atıf, kelâmda bir ıdrab ve intikal ifâde ettiği için makablinin kâfir ve âsıye şümulüne mani' olmaz. O gururun küfre kadar varabileceğini beyan ile zecri takviye etmiş olur. Fâtihada « مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ » de geçtiği üzere burada da dîn küllî ve cüz'î olarak iki ma'na ile de mülâhaza edilmiştir: İslâm ve ceza. Çünkü dîn; lügatte ceza, ya'ni yapılan bir işe hayr veya şerr bir karşılık vermektir. Bunun hakkı da hayra hayr ile şerre şerr ile cezadır. Bunun için Sûrei Yusüfte « فِى دِينِ الْمَلِكِ » de geçtiği üzere vazîfe ve mes'uliyyet ahkâmını ta'yin eden kavaıd ve âdâta dahi dîn ve şeriat ıtlak edilir. « شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصّٰى بِهِ نُوحًا » Sûrei « شورى » ya bak. Bu haysiyyetle urf-ü şeriatte dîn, insanları hamde, ya'ni medh-u senâ ile mükâfata lâyık husni ıhtiyarlarıyla hayr olan şeylere kendiliklerinden sevk eden vaz'ı ilâhîdir. Bunun hakîkati de « اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلَامُ » buyurulduğu üzere İslâmdır. Bunun esaslarından biri

de Âhırette ba's ve cezadır. İşte burada kereme mağruriyyetle dîni tekzîb etmek doğrudan doğru Allah dîni olan islâmı tekzîb etmek demek olursa da bu tekzîb bilhassa onun ahkâmından biri olan ba's ve cezayı ve mucebince vazîfe ve mükellefiyyeti tekzîb etmek ma'nasına râcı' olduğu için siz mağrurlanıp saygısızlık etmekle cezayı ve binaenaleyh dîni kökünden tekzîb etmiş oluyorsunuz mealinde olur. Bundan dolayı bu gibi mevkı'lerde dîni sâde ceza ile tefsîr etmek

Sh:»5642

daha kestirme olacağından ekseriyyetle bu ma'na tercih olunmuştur. Ya'ni siz demek ki cezayı tekzîb ediyorsunuz ve onun için Allahdan korkmıyor mağrurlanıyorsunuz. 10. ﴿وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ﴾ halbu ki üzerinizde muhakkak hâfızlar var. - Ya'ni iyi ve kötü her yaptığını gözetip hıfz-u zabt etmeğe me'mur hâfıza kuvveleri, hafaza ve hâfızîn denilen gözcü Melekler var. Öyle ki 11. ﴿كِرَامًا كَاتِبِينَ﴾ kirâmen kâtibîn - unvanına mazhardırlar. Her biri Allah ındinde mükerrem, vazîfelerinde kusur etmez kâtibler, dürüst hak yazıcılardır. 12. ﴿يَعْلَمُونَ مَاتَفْعَلُونَ﴾ Her ne yapıyorsanız bilirler - iyi ve kötü hiç birini zayi' etmiyerek hepsini hak yazisiyle defteri amalinize bile bile yazarlar ve öyle şehadet ederler. Evvelki Sûrede zikri

geçen sahîfeler öyle neşr olunur. Bu kâtiblerin bu evsaf ile vasfında hisab ve ceza işinin ehemmiyetini ıhtar vardır. Öyle ki Allah tealâ ona böyle kiram kâtibler me'mur kılmıştır. Onun için o yazının, o ılm ü hıfzın neticesini beyan zımnında buyuruluyor ki: 13. ﴿اِنَّ الْاَبْرَارَ﴾ şübhesiz ebrar - kavl-ü fı'linde sadık, hayr ehli iyiler, (Sûrei Dehre bak) ﴿لَفِى نَعِيمٍ﴾ muhakkak bir Naîm içinde 14. ﴿وَاِنَّ الْفُجَّارَ﴾ ve şübhesiz ki fâcirler. - Rabbına karşı terbiyesizlik edip aşırı ısyan ve muhalefete sapanlar ﴿لَفِى جَحِيمٍ﴾ muhakkak bir cahîm, ya'ni şiddetli bir Cehennem ateşi içindedirler. 15. ﴿يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ﴾ o dîn günü, ya'ni tekzîb ettikleri o ceza günü ona yaslanacaklardır. 16. ﴿وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَآئِبِينَ﴾ ve onlar ondan gaib olmıyacaklardır. - Dâima ve ebediyyen onun içinde kalacaklardır. İşte o hılkatin, o ılmin,

Sh:»5643

o yazının, o hıfzın neticesi ebrar ile fuccarı böyle ayırd ederek ebrarı Naîme, fuccarı Cahîme gönderecek olan ebedî cezadır. İbni Kutebyenin kitabül'imamesinde tafsili mezkûr olduğu üzere nakl olunur ki:

Süleyman ibni Abdilmelik, Mekkeye giderken Medîneye uğradığında ekâbirden Ebu Hâzimi getirtmiş onunla, bir muhasebede bulunmuş idi. Ebu Hâzim ona hayli acı nasîhatler etmiş, nihayet aralarında şu

suâl ve cevab olmuştu:

Süleyman - Ya Eba Hazim! Yarın Allaha varmak nasıl olacak?

Ebu Hâzım - Amma muhsin, seferinden ehline gelen gâib gibi ve amma müsî mevlâsına gelen kaçak gibi.

Bunun üzerine Süleyman ağladı da bilse idim Allah yanında bize ne var? Dedi.

Ebu Hâzim - Amelini kitabullaha arz et.

Süleyman - Kitabullahın neresinde?

Ebu Hâzim - « اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ وَاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِى جَحِيمٍ »

Bu ıhtardan sonra o ceza gününün dirayet ve kıyas ile tahmini kabil olmıyan azamet ve dehşeti haber

verilmek üzere buyuruluyor ki: 17. ﴿وَمَآ اَدْرٰىكَ مَايَوْمُ الدِّيْنِ﴾ ne dirâyet bildirdiki sana o ne dîn günü? Ey muhatab! Hayır, sen onu dirâyet tarikıyle bilemezsin, çünkü o Dünyada misli geçmiş kıyas ile bilinebilecek ceza günleriyle ölçülemez. Ba'zıları burada hıtab zecr-ü inzar tarikıyle kâfire olduğuna kail olmuş ise de cümhûrun beyanına göre Resulullaha hıtabdır. Çünkü vahiyden evvel bilmiyordu. Maamafih evvelki Sûredeki « عَلِمَتْ نَفْسٌ مَآ اَحْضَرَتْ » ve bu Sûrenin başındaki « عَلِمَتْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْ » âyetleri mucebince her nefs için onun dehşet ve azemetini hakkıyle bilmek ancak bilfiil vuku' ve müşahedesi hengâmında olabileceğinden dolayı

Sh:»5644

hıtabın her nefse hıtabı amme olması bizce daha muvafıktır. 18. ﴿ثُمَّ مَآ اَدْرٰىكَ مَايَوْمُ الدِّيْنِ﴾ - Bu tekrarda iki nükte vardır. Birisi, tehvîli takviye için te'kiddir. Birisi de ehli naîme aid olan ile ehli Cahîme aid olana ayrı ayrı işaret olmasıdır. Bu suâlden sonra şöyle haber veriliyor: O dîn günü, o ceza 19. ﴿يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْـًٔا﴾ o gündürkü hiç bir nefis bir nefs için bir şey'e

mâlik olmaz - ne mü'min ne kâfir, ne berr ne fâcir kimse kimsenin hisabına zerrece bir şey yapamaz.

﴿وَالْاَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِلّٰهِ﴾ Ve o gün emir yalnız Allahındır. - O ne emr ederse ancak o, olacaktır.

Onun için « ﴿وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ﴾ الخ۰۰۰ »